

О.В. ВАРТАНОВА

Київський національний торговельно-економічний університет

Д.М. ТУЛЕНІНОВА

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

ІНВЕСТИЦІЙНІ ВИМІРИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Визначено функціональні складові економічної безпеки суб'єкта підприємницької діяльності. Наведено визначення інвестиційної безпеки суб'єкта підприємницької діяльності на макро- і мікроекономічному рівнях. Узагальнено загрози та управлінські впливи в системі інвестиційної безпеки суб'єкта підприємницької діяльності.

Ключові слова: економічна безпека, інвестиційна безпека, суб'єкти підприємницької діяльності, ризик, складові.

O.V. VARTANOVA

Kyiv National University of Trade and Economic

D.M. TULENINOVA

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

INVESTMENT CONTEXT OF ECONOMIC SECURITY OF BUSINESS ACTIVITY

The functional components of the economic security of the business entity are defined. The definitions of investment security of a business entity at macro- and microeconomic levels are given. Threats and management impacts in the investment security system of the business entity are reviewed.

Keywords: economic security, investment security, subjects of entrepreneurial activity, risk, components.

Вступ. Підприємницька діяльність як соціально-економічний феномен від початку свого виникнення несла у собі фактор ризику в якості невід'ємної сутнісної характеристики, що є відображенням динамічності та непередбачуваності зовнішнього середовища. В умовах розвитку інтеграційних процесів забезпечення економічної безпеки потребує розроблення нових підходів, здатних забезпечити максимально швидко адаптацію суб'єктів підприємницької діяльності до стрімких змін. Складність і комплексність проблеми забезпечення економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності, різноманітність підходів о її вирішення, а також сфер і напрямів

забезпечення економічної безпеки в сфері підприємництва, зумовлюють необхідність формування диференційованого підходу щодо дослідження різних напрямів забезпечення економічної безпеки, зокрема, її інвестиційного виміру. Означене завдання є стратегічно важливим для суб'єкта господарської діяльності, а тому його розв'язання повинно відбуватись з використанням усього арсеналу сучасних теоретико-методологічних напрацювань у сфері економічної безпеки.

Постановка завдання. Диференціація сфер та вимірів забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності та вибір критеріїв економічної безпеки підприємства є невід'ємним елементом дослідження в безпекології. Проблеми визначення критеріїв та показників економічної безпеки підприємств відображені в наукових роботах практично всіх провідних дослідників економічної безпеки, таких як: Ляшенко О.М., Гринько Р. І., Мороз О. В., Ткач В. О., Шкарлет С. М., Геєць В. М., Кизим М. О. [1-9]. Проте незважаючи на велику кількість публікацій щодо критеріїв та показників економічної безпеки підприємств, єдиний підхід до кількісної оцінки рівня економічної безпеки підприємства все ще несформований, залишаються невизначеними окремі аспекти забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності, зокрема, її інвестиційні виміри як запорука успішного функціонування і розвитку суб'єкта підприємницької діяльності.

Метою статті є дослідження інвестиційних вимірів економічної безпеки підприємницької діяльності як функціональної зони забезпечення економічної безпеки.

Результати. Найпоширенішим у сучасній науці є підхід, відповідно до якого ідентифікація пріоритетних напрямів підвищення економічної безпеки підприємницької діяльності здійснюється шляхом оцінки рівня ефективності її функціональних складових (фінансово-інвестиційної, кадрової, техніко-технологічної, продуктової, інтерфейсної, екологічної, інституційно-правової, силової, культурної та ін.) – сукупності основних детермінант напрямів економічної безпеки, що суттєво різняться за змістом [1, с. 36; 2, с.17-19; 5, 7]. Такий підхід є цілком обґрунтованим з точки зору ідентифікації найважливіших зон концентрації ресурсів підприємницької діяльності, аналіз котрих дозволяє визначити поточну ефективність, здатність до розвитку, а також захищеність від внутрішніх та зовнішніх загроз за найважливішими напрямами економічної безпеки [5, с. 26]. Однак, з позицій стратегічного

управління, найбільший інтерес для суб'єкта підприємницької діяльності становить можливість та способи впливу на потенційні та фактичні чинники, що несуть загрозу його безпечному функціонуванню.

За можливістю впливу функціональні компоненти економічної безпеки підприємницької діяльності можна об'єднати у три зони:

1) функціональна зона повного впливу, яка включає такі детермінанти, як товарно-сировинна (мається на увазі сировина як проміжний продукт суспільного виробництва, що купується і продається на ринку як товар), техніко-технологічна, продуктова, інноваційна, інтелектуально-кадрова, маркетингова, фінансово-інвестиційна, корпоративно-культурна, силова;

2) функціональна зона обмеженого впливу суб'єкта підприємницької діяльності, охоплює компоненти, на які частково розповсюджується вплив в рамках його прав та обов'язків як суб'єкта підприємницької діяльності, зокрема: логістична, інвестиційна, інтерфейсна, інституційно-правова, екологічна, інформаційна;

3) функціональна зона, невідконтрольна впливу, яка містить такі елементи, як природно-сировинна, соціально-культурна, суспільно-політична, військова, інфраструктурна компоненти економічної безпеки.

З огляду на той факт, що вирішальне значення для зміцнення ринкових позицій має забезпечення розширеного відтворення, а також вигідне розміщення вільних капітальних ресурсів, *інвестиційна* складова є безумовно важливою у системі детермінант економічної безпеки підприємницької діяльності. Її значення полягає у можливості заздалегідь узгодити довгострокові економічні інтереси суб'єкта підприємницької діяльності з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища.

Фінансова складова набуває вкрай важливого значення у системі детермінант економічної безпеки, оскільки реалізація загроз у інтелектуально-кадровій, техніко-технологічній та інших складових економічної безпеки в кінцевому результаті набуває наочності через негативну зміну фінансових показників, тобто спричиняє виникнення кризових ситуацій у сфері фінансової безпеки [6, с. 174]. Таким чином фінансова компонента виступає пріоритетним носієм інформації щодо рівня економічної безпеки підприємницької діяльності [2, с. 163], а значить потребує особливої уваги при спробі освоєння нових ринків збуту.

Інституційно-правова компонента економічної безпеки відображає рівень правового забезпечення підприємницької діяльності та дотримання діючого законодавства. В умовах розширення підприємницької діяльності за межі внутрішнього ринку, вона істотно ускладнюється внаслідок необхідності вивчення та врахування специфіки зарубіжного господарського, адміністративного та ін. права, вимог податкового законодавства тощо.

Інформаційний розвиток та входження підприємства до світового інформаційного простору є необхідною умовою його адаптації до умов інформаційної економіки, які набуває все більших масштабів у розвинених країнах світу. Таким чином, для будь-якого сучасного суб'єкту підприємницької діяльності, чия інформація здебільшого перекладена в електронну форму, а господарська діяльність супроводжується активним використанням локальних і глобальних мереж [2, с. 59], *інформаційна* складова набуває все більшого значення у системі економічної безпеки.

Силова складова економічної безпеки передбачає збереження фізичної та моральної безпеки персоналу та збереження його майна, капіталу, безпечність інформаційного захист комерційних інтересів.

Інтерфейсна складова економічної безпеки підприємницької діяльності характеризується надійністю взаємодії з його економічними контрагентами та постійним моніторингом за появою непередбачених змін в умовах взаємодії із підприємством.

Названі загрози зумовлюють необхідність виділення у системі функціональних складових економічної безпеки підприємницької діяльності, поряд з суспільно-політичною, природно-сировинною та військовою, *інфраструктурну* компоненту. Передусім це стосується об'єктів так званої "критичної інфраструктури" (енергетичні та транспортні магістральні мережі, нафто- та газопроводи, морські порти, канали швидкісного та урядового зв'язку, системи життєзабезпечення (водо- та теплопостачання), утилізації відходів, служби екстреної допомоги населенню та служби реагування на надзвичайні ситуації, високотехнологічні підприємства та підприємства військово-промислового комплексу, а також центральні органи влади), перебої у функціонуванні яких несуть катастрофічні наслідки не тільки для безпеки окремо взятого підприємства, але й національної безпеки в цілому.

Інвестиційна складова є важливою складовою системи економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності. Як економічне поняття

інвестиційна складова економічної безпеки знаходить вираз у понятті "інвестиційна безпека". Дефініція сутності поняття "інвестиційна безпека" істотно відрізняється залежно від рівня її розгляду: макроекономічного, мезоекономічного або мікроекономічного.

На макроекономічному рівні інвестиційну безпеку визначають як:

- рівень інвестування економіки, який забезпечував би її розширене відтворення, раціональну реструктуризацію та технологічне переозброєння;
- досягнення рівня інвестицій, що дозволяє оптимально задовольняти поточні інвестиційні потреби національної економіки за обсягом і структурою з урахуванням ефективного використання і повернення коштів, які інвестуються, оптимального співвідношення між розмірами внутрішніх і зовнішніх інвестицій, іноземних інвестицій у країну і вітчизняних за кордон, підтримання позитивного національного платіжного балансу [10, с. 366];
- рівень національних та іноземних інвестицій (за умови оптимального їх співвідношення), який здатен забезпечити довгострокову позитивну економічну динаміку при належному рівні фінансування науково-технічної сфери, створення інноваційної інфраструктури та адекватних інноваційних механізмів [11];
- сукупність нормативно-правових, соціальних і екологічних умов, що визначають тип і динаміку відтворювального процесу, які забезпечують надійність відшкодування та ефективність вкладеного капіталу;
- як здатність підтримувати виробничі нагромадження та вкладення капіталу на рівні, що забезпечує необхідні темпи розширеного відтворення, реструктуризацію та технологічне переозброєння економіки регіону [12, с. 56].

На мікроекономічному рівні інвестиційну безпеку визначають як:

- можливість обійтися без істотного соціально-економічного збитку при реалізації інвестиційного проекту. Інвестиційна безпека забезпечується проведенням комплексу політичних, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на зниження інвестиційних ризиків;
- стан підприємства як суб'єкта інвестиційної діяльності, при якому довгострокові економічні інтереси підприємства є узгодженими із впливом суб'єктів зовнішнього середовища. За такого узгодженого стану при умовах виникнення загроз, підприємство в довгостроковому періоді не переходить у кризовий стан, який загрожує великомасштабними збитками, втратою

конкурентоспроможності, порушенням нормального режиму господарської діяльності [13];

– такий стан функціонування, за якого підприємство і його продукція є конкурентоспроможними на ринку та одночасно гарантується: найбільш ефективне використання ресурсів, інтелектуального та кадрового потенціалу; стабільність функціонування, стійкість та прогресивність розвитку; можливість протидіяти негативним впливам зовнішнього і внутрішнього середовища його функціонування [14, с. 18].

Виходячи з вище викладеного, нами узагальнено функціональні складові та визначено відповідні управлінські впливи, що представляють собою набір заходів щодо недопущення виникнення ризиків в діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, враховуючи сучасні зовнішні загрози, серед яких виокремлено інвестиційну складову економічної безпеки суб'єкта підприємницької діяльності та пов'язані із нею фінансову, інституційно-правову, суспільно-політичну, військову, інформаційну та інфраструктурну (табл. 1).

Таблиця 1

Узагальнення загроз та управлінських впливів в системі інвестиційної безпеки суб'єкта підприємницької діяльності

Функціональна складова	Можливі загрози економічній безпеці	Управлінські впливи на існуючі загрози
Інвестиційна	<ul style="list-style-type: none"> – залучення у ризиковані інвестиційні проекти ; – штучне зниження доходності інвестиційного портфелю; – поглинання більш сильними компаніями-інвесторами; – націоналізація та експропріація інвестицій 	<ul style="list-style-type: none"> – емісія конвертованих привілейованих акцій; – пошук дружньої іноземної компанії, котра перекупить акції для недопущення ворожого поглинання; – страхування прямих інвестицій на випадок настання форс-мажору, протиправних дій третіх сторін
Фінансова	<ul style="list-style-type: none"> – збитки, пов'язані з операціями в іноземній валюті, грошовими коштами, цінними паперами; – корпоративний шантаж з боку іноземних акціонерів 	<ul style="list-style-type: none"> – створення резервних фондів грошових коштів; – хеджування на випадок підвищення (зменшення) ціни продукції; – форвардні контракти на придбання валюти; – валютні опціони; – ретельний відбір потенційних міноритарних акціонерів; – приведення положень внутрішньої корпоративної документації до вимог чинного законодавства

Інституційно-правова	<ul style="list-style-type: none"> – необізнаність зі специфікою іноземного законодавства; – невдалий вибір інституційної форми виходу на зарубіжні ринки 	<ul style="list-style-type: none"> – моніторинг зарубіжного нормативно-правового середовища; – входження до складу іноземних союзів, асоціацій та фондів взаємодтримки для лобювання законопроектів, що захищають інтереси підприємства
Інформаційна	<ul style="list-style-type: none"> – неспроможність здійснити якісну ділову розвідку у зарубіжному діловому середовищі; – зростання уразливості для міжнародного електронного шахрайства 	<ul style="list-style-type: none"> – використання сучасних апаратних засобів захисту від промислового шпигунства; – ІТ-аутсорсинг з розмежуванням доступу до критично важливої інформації
Суспільно-політична	<ul style="list-style-type: none"> – нестабільність політичного режиму, високий рівень корупції, громадянські конфлікти; – незаконні перевірки діяльності та паралізація діяльності підприємства на основі повноважень іноземних органів влади; 	<ul style="list-style-type: none"> – попередній аналіз показників країни, у якій планується здійснення зовнішньоекономічної діяльності, за індексом країнового ризику BERI; – диверсифікація джерел та маршрутів електро-, газо-, водопостачання; – формування страхових запасів ресурсів; – придбання страхового полісу, що покриває ризику: страйку, диверсії, масових заворушень; громадянських хвилювань, тероризму, повстань, революції, бунту, зговору, перевороту, війни, громадянської війни (FullPoliticalViolence)
Військова	<ul style="list-style-type: none"> – ескалація збройних конфліктів 	
Інфраструктурна	<ul style="list-style-type: none"> – порушення нормального режиму функціонування або руйнування об'єктів критичної інфраструктури 	

Висновки. Підводячи підсумки, можна констатувати, що головними причинами виникнення загроз економічній безпеці підприємницькій діяльності в умовах євроінтеграції є: труднощі прогнозування соціальних, економічних, політичних процесів на рівні іноземних економік та світового господарства в цілому; прояви опортуністичної поведінки зарубіжних контрагентів, зумовлені протиріччями в інтересах, відмінностями у соціально-культурних сферах; нестабільність ринкової кон'юнктури, високий рівень волатильності світових валютних та фінансових ринків; обмеженість чи неповнота інформації щодо інституційно-правового забезпечення підприємницької діяльності закордоном тощо. Запропоновані напрями підвищення рівня економічної безпеки охоплюють названі джерела небезпек та базуються на способах управління ризиками, які враховують специфіку функціональних компонент вітчизняної підприємницької діяльності при виході на нові зарубіжні ринки. Для практичної реалізації відібраних заходів важливо створити дієвий механізм управління системою економічної безпеки підприємства, що базується на якісно нових

підходах до управління сукупністю станів та процесів, з яких складається система ідентифікації, попередження потенційних та мінімізації фактичних загроз і ризиків.

Література

1. Ляшенко, О.М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства: [монографія]. — Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2011. — 308 с.
2. Козаченко, Г.О., Пономарьов, В.П., Ляшенко, О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: [монографія]. — К.: Лібра, 2003. — 389 с.
3. Гринько, Р.І. Страхування в системі економічної безпеки / під ред. проф. Р. І. Гринько. — Львів : ЛьвДУВС, 2008. — 328 с.
4. Мороз, О.В., Карачина, Н.П., Шиян, А.А. Концепція економічної безпеки сучасного підприємства [монографія]. — Вінниця : ВНТУ, 2011. — 241 с.
5. Ткач, В.О., Камушков, О.С. , Шевченко В.О. Фінансова безпека підприємства : організаційно-економічний механізм керування податковими зобов'язаннями підприємств [монографія] . — Запоріжжя : 2011. — 168 с.
6. Шкарлет, С.М. Економічна безпека підприємства : інноваційний аспект [монографія] . — К. : Книжкове видавництво НАУ, 2007. — 436 с.
7. Прохорова, В.В., Прохорова, Ю.В., Кучеренко, О.О. Управління економічною безпекою підприємств [монографія] . — Харків, УкрДАЗТ, 2010. — 282 с.
8. Геєць, В.М., Кизим, М.О., Клебанова, Т.С., Черняк Т.С. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство [монографія]. – Н. -д. центр індустр. пробл. розвитку НАН України. — Х. : ВД "ИНЖЭК", 2006. — 240 с.
9. Пономаренко, В.С., Кавун, С.В. Концептуальні основи економічної безпеки [монографія]. — Харків : Видавництво ХНЕУ, 2008. — 256 с.
10. Барановський, О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) [монографія]. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. — 759 с.
11. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України № 60 [Електронний ресурс] : наказ Міністерства економіки України від 02. 03. 2007. — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/>.

12. Кириленко, В.І. Інвестиційна складова економічної безпеки : [монографія] / В. І Кириленко. — К. : КНЕУ, 2005. — 232 с.

13. Кириченко, О.А., Денисенко, М.П., Сідак, В.С. та ін. Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності в умовах глобальної фінансової кризи : [монографія]; заг. ред. Кириченко О. А. — К. : ІМБ Університету "КРОК", 2010. — 412 с.

14. Васильців, Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення [монографія]. — Львів: Арал, 2008. —384 с.

References

1. Liashenko, O.M. Kontseptualizatsiia upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva: [monohrafiia]. — Luhansk: SNU im. V. Dalia, 2011. — 308 s.

2. Kozachenko, H.O., Ponomarov, V.P., Liashenko, O.M. Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta mekhanizm zabezpechennia: [monohrafiia]. — K.: Libra, 2003. — 389 s.

3. Hrynko, R. I. Strakhuvannia v systemi ekonomichnoi bezpeky / pid red. prof. R. I. Hrynko. — Lviv : LvDUVS, 2008. — 328 s.

4. Moroz, O. V., Karachyna, N.P., Shyian, A. A. Kontseptsiiia ekonomichnoi bezpeky suchasnoho pidpriemstva [monohrafiia]. — Vinnytsia : VNTU, 2011. — 241 s.

5. Tkach, V. O., Kamushkov, O. S. , Shevchenko V. O. Finansova bezpeka pidpriemstva : orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizm keruvannia podatkovymy zoboviazanniamy pidpriemstv [monohrafiia] . — Zaporizhzhia : 2011. — 168 s.

6. Shkarlet, S. M. Ekonomichna bezpeka pidpriemstva : innovatsiinyi aspekt [monohrafiia] . — K. : Knyzhkove vydavnytstvo NAU, 2007. — 436 s.

7. Prokhorova, V. V., Prokhorova, Yu. V., Kucherenko, O. O. Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstv [monohrafiia] . — Kharkiv, UkrDAZT, 2010. — 282 s.

8. Heiets, V. M., Kyzym, M. O., Klebanova, T. S., Cherniak T. S. Modeliuvannia ekonomichnoi bezpeky: derzhava, rehion, pidpriemstvo [monohrafiia]. – N. -d. tsentr industr. probl. rozvytku NAN Ukrainy. — Kh. : VD "YNZhЭK", 2006. — 240 s.

9. Ponomarenko, V. S., Kavun, S. V. Kontseptualni osnovy ekonomichnoi bezpeky [monohrafiia]. — Kharkiv : Vydavnytstvo KhNEU, 2008. — 256 s.

10. Baranovskyi, O. I. Finansova bezpeka v Ukraini (metodolohiia otsinky ta mekhanizmy zabezpechennia) [monohrafiia]. — K. : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2004. — 759 s.

11. Pro zatverdzhennia Metodyky rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy # 60 [Elektronnyi resurs] : nakaz Ministerstva ekonomiky Ukrainy vid 02. 03. 2007. — Rezhym dostupu: <http://zakon.nau.ua/>.

12. Kyrylenko, V. I. Investytsiina skladova ekonomichnoi bezpeky : [mo-nohrafiia] / V.I. Kyrylenko. — K. : KNEU, 2005. — 232 s.

13. Kyrychenko, O. A., Denysenko, M. P., Sidak, V. S. ta in. Ekonomichna bezpeka subiektiv hospodarskoi diialnosti v umovakh hlobalnoi finansovoi kryzy : [monohrafiia]; zah. red. Kyrychenko O. A. — K. : IMB Universytetu “KROK”, 2010. — 412 s.

14. Vasyltsiv, T. H. Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zmitsnennia [monohrafiia]. — Lviv: Aral, 2008. —384 s.